

NEGALIAI JAUTRIOS KALBOS GAIRĖS

IVADAS

Šias gaires parengė Jungtinių Tautų Ženevos biuras, siekdamas įgyvendinti 2019 m. paskelbtą **Jungtinių Tautų asmenų, turinčių negalią, įtraukties strategiją**. Ši strategija yra laikoma pagrindine Jungtinių Tautų politikos ir veiksmų, kuriais siekiama skatinti asmenų, turinčių negalią, įtrauktį, dalimi. Ja siekiama pašalinti kliūtis ir įtraukti asmenis, turinčius negalią, į visas darbo ir gyvenimo sritis, kad būtų pasiekta tvari ir pokyčius skatinanti pažanga asmenų, turinčių negalią, įtraukties srityje. Jos 15 tikslu „Komunikacija“ yra reikalaujama, kad bendraujant vidinės ir išorinės komunikacijos priemonėmis, asmenims turintiems negalią būtų rodoma pagarba.

Šiame dokumente pateiktos **rekomendacijos**, kurias Jungtinių Tautų darbuotojai, ekspertai ir bendradarbiai gali naudoti savo žodiniuose ir raštiškuose pranešimuose negalios ar kitais klausimais, įskaitant kalbas ir pristatymus, pranešimus spaudai, įrašus socialiniuose tinkluose, vidaus pranešimus ir kitus oficialius bei neoficialius dokumentus. Jos yra pagrįstos išsamiais asmenimis, turintiems negalią, pritaikytos kalbos medžiagos tyrimu ir konsultacijomis su įvairiais ekspertais, įskaitant asmenis, turinčius negalią.

Svarbu rinktis tinkamus žodžius. Kalba, kurią vartojame kalbėdami apie asmenis, turinčius negalią, neabejotinai daro įtaką mūsų besiformuojančiam požiūriui į pasaulį. Laikui bėgant, ji pasikeitė, o terminai, kurie buvo plačiai vartoti prieš keletą metų, daugiau nebetinka. Todėl svarbu gerinti supratimą, kokią kalbą derėtų vartoti, kalbant su asmenimis, turinčiais negalią, arba apie juos. Netinkamai parinkus žodžius, žmonės gali jaustis atskirti arba įžeisti, o tai trukdytų jų visapusiškam ir prasmingam dalyvavimui. Menkinančių ar netinkamai parinktų žodžių vartojimas gali prilygti diskriminacijai ir pažeisti žmogaus teises. Vartodami įvairovę skatinančią kalbą, prisidėsime prie asmenų, turinčių negalią, teisių modelio stiprinimo ir prie įtraukesnių Jungtinių Tautų kūrimo.

Tuo pačiu, įtrauki kalba yra laikoma pagrindine **kovos su diskriminacija dėl negalios** ir jos įsišaknijusiomis apraiškomis priemone.

Diskriminacija dėl negalios – tai klaidingas ir neobjektyvus negalios supratimas, dėl kurio daroma prielaida, kad asmenų, turinčių negalią, gyvenimas yra nieko vertas. Asmenų, turinčių negalią, diskriminacija gali pasireikšti įvairiomis formomis, įskaitant žalingą kalbą.

Todėl Jungtinių Tautų **neįgaliųjų teisių konvencijoje** buvo nustatytas kalbos ir terminijos standartas, kurio visi privalome laikytis. Neįgaliųjų teisių komiteto pateiktose bendrosiose rekomendacijose ir kituose patikimuose Jungtinių Tautų dokumentuose taip pat buvo pateiktos gairės, padedančios aiškiau suprasti Konvenciją ir joje vartojamą kalbą.

Šiomis praktinėmis gairėmis siekiama skatinti Jungtinių Tautų būstinėje nuosekliai vartoti pagarbą kalbą. Jos apima bendruosius principus, kurie turėtų būti praktiškai taikomi ir lengvai naudojami. 1 priede pateiktoje lentelėje yra apibendrinti rekomenduojami ir vengtini terminai. 2 priede pateiktas terminų, kuriuos kalbos požiūriu reikia papildomai tikslinti, kad būtų išvengta bendrų klaidų ir laikomasi Jungtinių Tautų terminologijos standartų, sąrašas.

BENDRIEJI PRINCIPAI

1. PIRMIAUSIA KALBOJE AKCENTUOKITE ŽMOGŲ

Kalbant apie asmenis, turinčius negalią, priimtina, pirmiau akcentuoti patį žmogų. Toks kalbos stilius taip pat yra naudojamas Neįgalųjų teisių konvencijoje. Pirmiausia paminint asmenį arba jų grupę, turėtų būti akcentuojami žmonės, o ne jų negalios. Pavyzdžiui, galime vartoti tokius išsireiškimus, kaip „vaikai, turintys albinizmo sindromą“, „studentai, turintys disleksiją“, „moterys, turinčios proto negalią“ ir, žinoma, „asmenys, turintys negalią“.

Tačiau ši taisyklė, kuria pirmiausia paminimas asmuo, o ne jo negalia, galioja nebūtinai visoms negalioms. Yra keletas išimčių. Pavyzdžiui, kalbant apie akluosius, galime sakyti „akli asmenys“ arba „asmenys, kurie yra akli“. Tas pats galioja kalbant apie kurčiuosius arba aklius kurčiuosius.

Jei abejojate, turėtumėte paklausti asmens ar asmenų grupės, kaip jie pageidauja, kad į juos būtų kreipiamasi. Iš tiesų, asmenys, turintys negalią, nėra vienuose grupė, todėl jie gali save vadinti įvairiai. Šiuos pavadinimus reikėtų gerbti ir pripažinti. Tačiau kadangi ši plati pavadinimų įvairovė gali trukdyti kurti vieningą terminiją, šiose gairėse pateikiami rekomenduojami terminai, kurie yra visuotinai vartojami ir priimtini.

2. VENKITE ETIKEČIŲ KLIVAVIMO IR STEREOTIPŲ TAIKYMO

Negalia yra laikoma gyvenimo ir žmonių įvairovės dalimi, o ne dalyku, kurį reikėtų dramatiškai arba paversti sensacija. Todėl asmenys, turintys negalią, neturėtų būti vaizduojami kaip suteikiantys įkvėpimo ar turintys „antžmogiškų“ galių. Tokie išsireiškimai sudaro įspūdį, kad asmenys, turintys negalią, negali būti sėkmingi, produktyvūs ir gyventi laimingą bei visavertį gyvenimą. Tuo tarpu, asmenų, turinčių negalią, vadinimas „drąsiais“, „narsiais“ arba „įveikusiais“ savo negalią prilygsta globėjybiškam tonui, todėl jo turėtų būti vengiama. Asmenys, turintys negalią, talentų ir gebėjimų atžvilgiu, yra tokie patys kaip ir visi kiti.

Kartais pasveikę arba prie tam tikros sveikatos būklės prisitaikę žmonės yra vadinami „patyrusiais“ (arba „išgyvenusiais“) tam tikrą dalyką. Pavyzdžiui, „patyręs smegenų traumą“ ir „patyręs insultą“. Kai kurie žmonės negalią arba sveikatos būklę vadina „kova“, sakydami „kovoja su vėžiu“. Nors šie terminai yra gan aiškūs ir plačiai vartojami, daugelis žmonių mano, kad karo retorika šiuo atveju nėra priimtina, o kai kurie tai laiko įžeidžiančiu dalyku.

Be to, asmenų, turinčių negalią, vaizdavimas savaime pažeidžiamais yra nepriimtinas. Atitinkamo asmens ar asmenų grupės pažeidžiamumą sąlygoja išorinės aplinkybės, kurios nėra įgimtos ar savaime būdingos. Be to, kiekvienas asmuo gali tapti pažeidžiamas tam tikroje situacijoje arba tam tikru laikotarpiu. Kai kurie asmenys, turintys negalią, gali būti labiau pažeidžiami nei asmenys, patyrę tam tikrus nusikaltimus, pavyzdžiui, smurtą dėl lyties, tačiau mažiau pažeidžiami, nei tarkim patyrę tapatybės vagystę. Kita vertus, pašalinus konkrečias, pažeidžiamumą sukeliančias, kliūtis ir aplinkybes, jie daugiau nebėra pažeidžiami.

Taigi venkite žmonėms klijuoti etiketes ir neminėkite asmens negalios ar sutrikimo, kai tai nėra aktualu, ypač vidinio komunikavimo metu ir el. laiškuose. Pagrindinį dėmesį turėtumėte skirti asmens įgūdžiams arba reikalavimams, o jo sutrikimą nurodyti tik tada, kai jis suteiks aiškumo arba naudingos informacijos. Pavyzdžiui, jei aptarinėjate Brailio raštu parašytų dokumentų kokybės vertinimą, galite paminėti, kad jūsų kolega „naudoja Brailio raštą“ arba „moka skaityti Brailio raštą“, nevadindami jo aklu. Jų negalia nėra aktuali – svarbu yra tai, kad asmuo turi reikiamų įgūdžių. Todėl visada vartokite teigiamą ir įgalinančią kalbą.

Kita vertus, negalios nederėtų laikyti nematoma. Visada pasirūpinkite, kad negalios klausimai būtų tinkamai įtraukti tiek į jūsų pokalbius, tiek į darbo veiklą. Su negalia susijusius klausimus turėtumėte aptarti atvirai ir pagarbiai, pirmenybę teikdami asmenų, turinčių negalią, įtraukčiai. Asmenys, turintys negalią, pernelyg ilgai buvo neatstovaujami ir niekur neįtraukiami, todėl jie jautėsi apleisti, ignoruojami arba palikti nuošalyje.

3. NEVARTOKITE MALONYBINIŲ EUFEMIZMŲ

Ilgainiui, kai kurie išsireiškimai tapo itin populiarūs ir buvo pradėti vartoti kaip nepriimtinių terminų alternatyvos. Tačiau daugelis iš jų perteikia klaidingą mintį, kad negalią reikia vadinti kaip nors švelniau. Todėl neturėtume vartoti tokių terminų kaip „skirtingų gebėjimų žmonės“, „įvairių gebėjimų žmonės“, „neGalia“ arba „neįgalieji“, nes jie visi yra eufemistiniai, todėl ir gali būti laikomi globėjais arba įžeidžiančiais. Pavyzdžiui, frazė „skirtingų gebėjimų žmonės“ yra problematiška todėl, kad kai kurių žmogaus teisių gynėjų nuomone, mes visi turime skirtingus gebėjimus. Iš tiesų, eufemizmais yra neigiama realybė ir vengiama kalbėti apie negalią. „Žmonės, turintys negalią“ skamba kur kas neutraliau nei „skirtingų gebėjimų žmonės“.

Neretai, kalbant apie asmenis, turinčius negalią, taip pat yra atmetamas žodis „specialus“, nes jis yra laikomas įžeidžiančiu ir žeminančiu, kadangi juo eufemistiškai stigmatizuojami kitokie asmenys. Šis žodis neturėtų būti vartojamas asmenims, turintiems negalią, apibūdinti, įskaitant tokius išsireiškimus kaip „specialieji poreikiai“ arba „specialioji pagalba“. Jei įmanoma, rekomenduojame vartoti neutralius arba pozityvesnius žodžius, pavyzdžiui, „individuali pagalba“. Kalbant apie mokyklų švietimo programas, plačiai vartojamas terminas „specialusis ugdymas“. Deja, šis terminas turi neigiamą konotaciją, nes įprastai reiškia segreguotą švietimą.

4. NEGALIA NĖRA LIGA AR PROBLEMA

Remiantis medicininio negalios nustatymo modeliu, negalia yra laikoma sveikatos būklė, kurią reikia išspręsti arba išgydyti. Pagal šį modelį, asmenys, turintys negalią, nėra laikomi kokių nors teisių turėtojais. Panašiai, vadovaujantis asmenų, turinčių negalią, paramos modeliu, negalia yra laikoma našta arba „problema“, kurią privalo spręsti asmenys, neturintys negalios. Pagal tokį požiūrį, asmenys, turintys negalią yra vaizduojami kaip neigiamus požiūrius ir stereotipus įamžinantys paramos ir gailesčio verti objektai.

Žmonių, turinčių negalią, nereikėtų vadinti pacientais, nebent jiems teikiamos medicininės priežiūros paslaugos, tačiau tai galioja tik esant tokioms aplinkybėms. Taip pat turėtumėte vengti asmenims, turintiems negalią, klijuoti etiketes pagal jų diagnozes (pavyzdžiui, „disleksikas“), nes tai atspindi medicininį negalios nustatymo modelį. Vietoj to, pirmiausia akcentuokite patį žmogų (pavyzdžiui, „asmuo, kuriam nustatyta disleksija“ arba „turintis disleksiją“).

Nepageidautini ir tokie išsireiškimai, kaip „kenčiantis nuo“, „kamuojamas (ko)“ arba „palaužtas/ištiktas (ko)“. Jie rodo nuolatinį skausmą ir bejėgiškumą bei daro prielaidą, kad asmenų, turinčių negalią, gyvenimo kokybė yra itin prasta. Vietoj to, galite paprasčiausiai pasakyti, kad asmuo „turi [negalią]“ arba „yra [aklas/kurčias/aklas kurčiasis]“.

Terminas „auka“ taip pat neturėtų būti vartojamas, nebent tai yra būtina. Pavyzdžiui, nepriimtina sakyti, kad asmuo yra „cerebrinio paralyžiaus auka“. Dėl cerebrinio paralyžiaus žmogus netampa „auka“. Auka yra asmuo, kuriam buvo padaryta žala dėl nusikaltimo arba kurio žmogaus teisės buvo pažeistos. Aukos dažnai yra laikomos pažeidžiamomis ir bejėgėmis. Taigi prieš naudojant tokį terminą, kai yra kalbama apie asmenis, turinčius negalią, privaloma atsižvelgti į šį įsišaknijusį supratimą.

Venkite išsireiškimų, kuriais sakoma, jog žmogų negalia yra „įkalinusi“ tam tikroje vietoje (pavyzdžiui, „žmogus paralyžiuotame kūne“) arba kad žmogus yra „už“ savo negalios ribų (pavyzdžiui, „ji peržengė savo negalios ribas“). Mūsų kūnai ir protai negali būti atskirti nuo mūsų esybės. Tokie pasakymai ne tik diskriminuoja, bet ir žeidžia asmenis, turinčius negalią.

5. LAISVUOSE ŽODINIUOSE POKALBIUOSE VARTOKITE TINKAMUS IŠSIREIŠKIMUS

Dauguma asmenų, turinčių negalią, nesureikšmina kasdieniniame gyvenime vartojamų žodžių. Todėl galite sakyti „einam pasivaikščioti“ žmogui, sėdinčiam neįgaliojo vežimėlyje, arba rašyti „Ar girdėjai naujienas?“ asmeniui, kuris yra kurčias. Tačiau tokios frazės, kaip „aklas kaip kurmis“ arba „kurčias kaip keltas“ yra nepriimtinos ir niekada neturėtų būti vartojamos net neformaliame kontekste. Taip pat turėtumėte atsargiai vartoti tokias metaforas, kaip „aklas kritikai“ ir „užkristi ant ausų“.

Netinkamai parinkti žodžiai gali būti ne tik nepriimtini, bet ir įžeidžiantys, todėl venkite sakyti: „Tikriausiai sergu Alzheimerio liga“, kai ką nors pamirštate arba „Jie paranojikai“, kai atrodo, jog žmonės kuo nors pernelyg nepasitiki. Niekada nevirtokite su negalia susijusių žodžių, norėdami ką nors įžeisti arba sukritikuoti. Pavyzdžiui, nesakykite žodžio „šlubas“, norėdami pasakyti „nemokantis šokti“ arba „nevikrus“.

1 PRIEDAS

Asmenims, turintiems negalią, pritaikyta kalba

Atkreipkite dėmesį, kad tame pačiame langelyje esantys terminai neturėtų būti laikomi sinonimais. Jie yra sugrupuoti pagal kategorijas.

Rekomenduojami išsireiškimai	Išsireiškimai, kurių derėtų vengti
asmuo/žmogus, turintis negalią, asmuo/žmogus su negalia, asmuo/žmogus, turintis [sutrikimo tipą], asmenys, turintys negalią, žmonės, turintys negalią (tik lengvai skaitomuose dokumentuose, neoficialiame tekste ir žodinėje kalboje)	neįgalusis, specialiųjų poreikių, netipiškas, asmuo gyvenantis su negalia, skirtingų gebėjimų žmonės, įvairių gebėjimų žmonės, neįgalieji
asmuo, neturintis negalios, likusi gyventojų dalis	normalus, sveikas, įgalus, tipiškas, nenukentėjęs, sveiko kūno/proto
turintis negalią/sutrikimą, (kokios nors) sveikatos būklės	kenčiantis nuo, kamuojamas (ko), palaužtas (ko), paveiktas (ko)
asmuo, turintis proto negalią, asmuo, turintis psichikos negalią	protiškai atsilikęs, kvailas, nenuovokus, psichiškai nesveikas, pažeistomis smegenimis, protiškai neįgalus, nenormalus, nepilno proto, silpnaprotis, menko intelekto
asmuo, turintis psichosocialinę negalią	psichiškai nesveikas, maniakas, beprotis, psichopatas, padidinto jautrumo, pamišėlis, išprotėjęs, apimtas panikos, susijaudinęs/sunerimęs, pamišęs, protiškai nesveikas
kurčias asmuo, asmuo, kuris yra kurčias, asmuo, turintis klausos negalią, asmuo, turintis klausos sutrikimą, asmuo, kuris neprigirdi, aklas kurčiasis	kurtieji, sutrikusios klausos, kurčnebyliai, kurti ir nebylūs
aklas asmuo, asmuo, kuris yra aklas, asmuo, turintis regos negalią, asmuo, turintis regos sutrikimą, asmuo, turintis silpnaregystę, aklas kurčiasis	aklieji, silpnaregiai
asmuo, turintis fizinę negalią, asmuo, turintis fizinį sutrikimą	luošys, invalidas, suluošintas, šlubas, neįgalusis, fiziškai neįgalus, fiziškai ribotas asmuo, raišas

judantis neįgaliojo vežimėliu, asmuo, naudojantis neįgaliojo vežimėlj, asmuo, turintis judėjimo negalią, asmuo, turintis judėjimo sutrikimą, asmuo, naudojantis judėjimo priemone	įkalintas neįgaliojo vežimėlyje/suvaržytas neįgaliojo vežimėlio, prikaustytas prie neįgaliojo vežimėlio
asmuo, turintis žemą ūgį, neaukštas asmuo, asmuo, sergantis achondroplazija (tik jeigu žmogui nustatyta ši sveikatos būklė)	neūžauga, nykštukas, žemaūgis
asmuo, turintis Dauno sindromą, asmuo, turintis 21 chromosomos trisomiją	„mongoliškų“ veido bruožų (kalbant apie Dauno sindromui būdingą įkypą akių plyšį – vertėjos past.), ypatingas asmuo, daunas
asmuo, turintis albinizmo sindromą	albinosas
asmuo, sirgęs raupsais	raupsuotasis, raupsuotas pacientas
asmuo, naudojantis ryšio prietaisą, asmuo, naudojantis alternatyvų bendravimo būdą	nebylys, nekalbantis
prieinama/pritaikyta stovėjimo aikštelė/vieta, stovėjimo vieta asmenims, turintiems negalią, prieinamas/pritaikytas vonios/tualetu kambarys	neįgaliųjų stovėjimo aikštelė/vieta, neįgaliųjų vonios/tualetu kambarys

2 PRIEDAS

Terminai, kuriuos kalbos požiūriu reikia papildomai tikslinti

1. **PRIEIGA ir PRIEINAMUMAS**
2. **BRAILIO RAŠTAS**
3. **TITRAI ir SUBTITRAI**
4. **KURČIŲJŲ BENDRUOMENĖ**
5. **AKLI KURTIEJI**
6. **PRANEŠIMAS IR ATSKLEIDIMAS**
7. **ATN (ASMENYS, TURINTYS NEGALIĄ)**
8. **LENGVAI PERSKAITOMAS FORMATAS**
9. **PAGALBA, PARAMA, PADĖJIMAS**
10. **SUTRIKIMAS ir NEGALIA**
11. **INTEGRACIJA ir ĮTRAUKTIS**
12. **POREIKIAI ir REIKALAVIMAI**
13. **ORGANIZACIJOS ASMENIMS, TURINTIEMS NEGALIĄ, IR ASMENŲ, TURINČIŲ NEGALIĄ, ORGANIZACIJOS**
14. **ASMUO, TURINTIS NEGALIĄ**
15. **PAPRASTA KALBA, PAPRASTA LIETUVIŲ K.**
16. **TINKAMŲ SĄLYGŲ SUDARYMAS**
17. **TARNYBINIAI GYVŪNAI**
18. **GESTŲ KALBA IR TARPTAUTINIAI ŽENKLAI**
19. **SILPNAREGYSTĖ ir AKLUMAS**

1. PRIEIGA ir PRIEINAMUMAS

Prieiga reiškia galimybę arba teisę ką nors daryti arba patekti į konkrečią vietą. Pavyzdžiui, jei turite Jungtinių Tautų pažymėjimą, galite patekti į Jungtinių Tautų biuro patalpas.

Prieinamumas reiškia tokį gaminių, prietaisų, paslaugų ar aplinkos suprojektavimą, kad jais galėtų naudotis asmenys, turintys negalią arba jos neturintys, įskaitant informacijos ir pranešimų pateikimą. Pavyzdžiui, fizinis prieinamumas apima kliūčių neturinčios aplinkos sukūrimą, kurioje asmenys, turintys negalią, galėtų laisvai judėti. Remiantis aukščiau pateiktu pavyzdžiu, tai reiškia, kad galite turėti prieigą prie Jungtinių Tautų biuro patalpų, bet jei jums į jas trukdytų patekti tokios fizinės kliūtys kaip laiptai ar sunkios durys, tuomet jos būtų jums neprieinamos. Atitinkamai, galite turėti prieigą prie spausdintinių arba skaitmeninių Jungtinių Tautų dokumentų, tačiau jie nebus prieinami, jei nebus pateikti atitinkamu formatu (pavyzdžiui, Brailio raštu arba lengvai perskaitomu formatu).

Kartais yra suteikiama prieiga, bet nėra pasirūpinama prieinamumu, todėl šie terminai nėra lygiareikšmiai ir turėtų būti naudojami teisingame kontekste.

2. BRAILIO RAŠTAS

Brailio raštas nėra kalba. Tai iškilių taškelių sistema, kurią gali pirštais skaityti aklieji arba silpnaregiai. Ne visi aklieji moka skaityti Brailio raštą. O mokantys jį skaityti yra vadinami Brailio rašto naudotojais. Brailio raštą gali išmokti skaityti kiekvienas žmogus, todėl niekada neturėtumėte daryti prielaidos, kad Brailio rašto naudotojas yra aklas.

Spausdintinio teksto vertimas Brailio raštu yra vadinamas „transkribavimu“ (ne „vertimu“). Tuo tarpu „spausdinimo“ procesas yra vadinamas „įspaudimu“.

3. TITRAI ir SUBTITRAI

Titrai ir subtitrai nėra tas pats dalykas, nors abu yra rodomi ekrano apačioje kaip sakytinės kalbos tekstas.

Titrai yra ypač naudingi asmenims, turintiems klausos sutrikimų, nes juose yra nurodoma foninių garsų informacija, identifikuojamas kalbėtojas ir aprašoma muzika arba kiti aktualūs duomenys.

Naudojant subtitrus, daroma prielaida, kad žiūrovai girdi, bet gali nesuprasti vaizdo įrašo kalbos, pavyzdžiui, filmų užsienio kalba, todėl yra nurodomas tik dialogo tekstas.

Titrai būna dviejų tipų: nepaslepjamieji ir paslepjamieji titrai. Paslepjamuosius titrus žiūrovas gali išjungti, tuo tarpu nepaslepjamieji titrai yra įterpti į vaizdo įrašą, todėl negali būti išjungti. Tiesioginiai (arba tikralaikiai) titrai asmenims, turintiems negalią, pritaikytų susirinkimų metu yra pateikiami nuotoliniu būdu arba vietoje.

Todėl prieš naudojant šiuos terminus, pirmiausia reikėtų atsižvelgti į visus šiuos skirtumus.

4. KURČIŲJŲ BENDRUOMENĖ

Neretai žmonės, besididžiuojantys priklausymu „Kurčiųjų bendruomenei“ vartoja frazę „Aš Kurčias“ (angl. *I am Deaf*) (rašydami žodžius didžiosiomis raidėmis). Jie save laiko unikalia kultūrine ir kalbine mažuma, kurios pagrindine kalba yra laikoma gestų kalba ir kurią vienija panašios vertybės. Tačiau Jungtinių Tautų biure žodžius „kurčias“ ir „kurčiųjų bendruomenė“ rašome mažosiomis raidėmis.

5. AKLI KURTIEJI

Akli kurtieji – tai nevienalytė žmonių grupė, netekusi reikšmingų pojūčių, dėl kurių yra nustatytas aklumas ir kurtumas. Jungtinių Tautų biure pirmenybė yra teikiama formai „aklas kurčiasis“, o ne „aklas-kurčiasis“.

6. PRANEŠIMAS IR ATSKLEIDIMAS

Asmenys, turintys negalią, turi teisę dalytis arba nesidalyti informacija apie savo neįgalumo būklę. Darbo vietoje turėtume vengti tokių tradicinių terminų, kaip negalios „atskleidimas“ arba „pranešimas“ apie negalią, nes gali atrodyti, kad asmuo turi atskleisti savo paslaptį.

Taip pat reikėtų vengti frazės „pripažintas asmeniu, turinčiu negalią“, kadangi gali kilti problemų dėl asmens tapatybės ir priskyrimo konkrečiai grupei. Asmuo gali turėti sutrikimą, bet nebūti laikomas asmeniu, turinčiu negalią. Tokia paprasta frazė, kaip „pasirinkę dalytis informacija apie savo negalią arba sutrikimą“ yra tinkama tuomet, kai yra kalbama apie žmonių pasirinkimą leisti savo darbdaviui arba kolegoms žinoti apie jų sutrikimą arba konkrečius poreikius.

7. ASMUO, TURINTIS NEGALIĄ

Kai kuriose šalyse pirmenybė teikiama terminui „neįgalusis“. Šis terminas turi būti paliktas, pavyzdžiui, kalbant apie tokių asmenų įstatymus, politikas arba subjektus, nes šis terminas atspindi esamą tikrovę konkrečioje šalyje arba sąmoningą autoriaus pasirinkimą. Prireikus, galima žodį rašyti kabutėse. Tačiau rekomenduojame Jungtinių Tautų interneto svetainėse, dokumentuose ir kalboje pirmiausia akcentuoti žmogų, vartojant terminą „asmuo, turintis negalią“.

8. LENGVAI PERSKAITOMAS FORMATAS

Lengvai perskaitomas (angl. *Easy Read*) formatas yra pritaikytas asmenims, turintiems negalią, o ypač turintiems proto negalią arba sunkumų suprasti rašytinį tekstą.

Pagrindinio dokumento teksto supaprastinimas į lengvai perskaitomą versiją yra vadinamas „adaptavimu“, o ne „vertimu“. Tačiau, kaip ir bet kurį kitą dokumentą, lengvai perskaitomą dokumentą, parašytą viena kalba, galima išversti į bet kurią kitą kalbą. Tokiu atveju, gautą rezultatą vadintume vertimu.

Kad išvengtume nesusipratimų, kalbėdami apie šį konkretų formatą, Jungtinių Tautų biure teikiame pirmenybę terminui „lengvai perskaitomas“ (angl. *Easy Read*), o ne „lengvai skaitomas“ (angl. *easy-to-read*). Pavyzdžiui, frazė „Jungtinių Tautų kronika yra kas ketvirtį išleidžiama, aiški ir lengvai skaitoma ataskaita apie Jungtinių Tautų ir jų agentūrų darbą“ reiškia ne tai, kad kronika yra parengta asmenims, turintiems negalią, pritaikytu formatu, o tai, kad ją tiesiog yra lengva perskaityti ir suprasti.

Terminai „pagalba“, „parama“ ir „padėjimas“ turi skirtingą reikšmę, todėl negali būti naudojami kaip sinonimai.

Terminas „pagalba“ yra nerekomenduojamas, kadangi jis sudaro įspūdį, jog asmenys, turintys negalią, yra bejėgiai ir priklausomi nuo kitų asmenų. Tuo tarpu terminai „parama“ ir „padėjimas“ jiems suteikia daugiau galimybių ir gali būti vartojami tokiuose išsireikšimuose, kaip „dalyviai, kuriems reikia padėti“ arba „paramos priemonės asmenims, turintiems negalią“.

10. SUTRIKIMAS ir NEGALIA

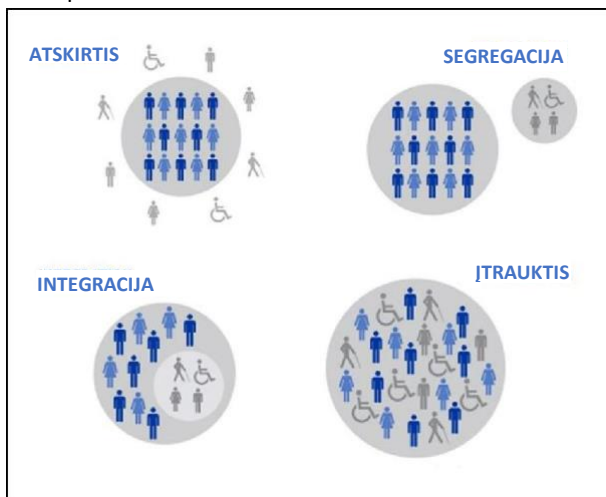
Sutrikimas reiškia „bet kokį psichologinės, fiziologinės arba anatominės sandaros arba funkcijos praradimą arba anomaliją“ (Pasaulio sveikatos organizacija), tuo tarpu negalia „atsiranda dėl asmenų, turinčių sveikatos sutrikimų, ir požiūrio bei aplinkos sudaromų kliūčių sąveikos, trukdančios tokiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti

visuomenėje lygiai su kitais asmenimis“ (Neįgalųjų teisių konvencijos preambulės e punktas). Kadangi šie terminai turi skirtingas reikšmes, jie negali būti naudojami kaip sinonimai.

11. INTEGRACIJA ir ĮTRAUKTIS

Terminai „integracija“ ir „įtrauktis“ yra visiškai skirtingi. Integracija – tai procesas, kurio metu asmuo prisitaiko arba prisiderina prie visuomenės, o įtrauktis – tai visuomenės keitimo procesas, į ją visus įtraukiant, nepriklausomai nuo jų sutrikimų. Kalbant apie asmenis, turinčius negalią, „įtrauktis“ turi teigiamą reikšmę, o „integracija“ – neigiamą. Todėl šie terminai negali būti naudojami kaip sinonimai.

12. POREIKIAI ir REIKALAVIMAI

Kai kurie Jungtinių Tautų subjektai ir ekspertai pirmenybę teikia terminui „reikalavimai“, o ne „poreikiai“. Tai atitinka žmogaus teisių požiūrį į negalią, pagal kurį pripažįstame, kad asmenys, turintys negalią, irgi turi teises. Terminas „poreikiai“ yra suvokiamas kaip įsišaknijęs stereotipas, kad asmenys, turintys negalią, yra reiklūs arba sukeliantys našta, ypač kalbant apie jų „priežiūros poreikius“. Šį požiūrį iliustruoja pavyzdys, jog mokyklos privalo silpnaregiams studentams pateikti medžiagą Brailio raštu ne todėl, kad jiems jos reikia, o todėl, kad jie turi teisę naudotis aukštos kokybės švietimo paslaugomis tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir kiti studentai.

13. ORGANIZACIJOS ASMENIMS, TURINTIEMS NEGALIĄ IR ASMENŲ, TURINČIŲ NEGALIĄ, ORGANIZACIJOS

Turėtų būti skiriama, kuo terminas „asmenų, turinčių negalią, organizacijos“ skiriasi nuo termino „organizacijos asmenims, turintiems negalią“.

Asmenų, turinčių negalią, organizacijoms vadovauja ir jas valdo patys asmenys, turintys negalią. Jie atstovauja teisėtoms savo narių teisėms ir interesams.

Kita vertus, organizacijos asmenims, turintiems negalią, teikia paslaugas asmenims, turintiems negalią, arba pasisako jų vardu, tačiau šioms organizacijoms pastarieji asmenys nevadovauja ir jų nevaldo.

14.

Oficialiuose Jungtinių Tautų dokumentuose niekada neturėtų būti vartojamas trumpinys „ATN“ arba „atn“ reiškiantis „asmenys, turintis negalią“.

15. PAPRASTA KALBA, PAPRASTA LIETUVIŲ K.

Paprasta kalba, tai toks bendravimo būdas, kuriuo auditorija gali iš pirmo karto lengvai suprasti perskaitytą arba išgirstą informaciją. Turėtų būti vengiama sudėtingos kalbos ir žargono, vietoj jų vartojant trumpus sakinius ir vengiant neveikiamosios rūšies. Paprasta kalba dar gali būti vadinama paprasta lietuvių kalba bei paprasta arba aiškia rašyba. Tačiau labai svarbu atsižvelgti į kontekstą. Pavyzdžiui, jei nurodysite, kad dokumentas bus pateiktas „paprasta lietuvių kalba“, gali būti suprasta, kad jis bus pateiktas tik anglų kalba, nesiūlant variantų kitomis užsienio kalbomis. Jei taip nėra, pirmenybė turėtų būti teikiama frazei „paprasta kalba“.

16. TINKAMŲ SĄLYGŲ SUDARYMAS

Kalbant apie negalią, fraze „sąlygų sudarymas“ neretai turima omenyje „tinkamų sąlygų sudarymą“, t. y. būtinų ir atitinkamų pakeitimų bei pritaikymų įgyvendinimą, siekiant užtikrinti, kad asmenys, turintis negalią, galėtų naudotis visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis.

Siekiant išvengti nesusipratimų, kalbant apie gyvenamąją arba apsistojimo vietą, gali būti vartojami kiti terminai, pavyzdžiui, būstas, buveinė, gyvenamoji vieta arba gyvenimo sąlygos. Nepaisant to, terminas „sąlygų sudarymas“ gali būti vartojamas, kai nekyla dviprasmiškumo.

17. TARNYBINIAI GYVŪNAI

Tarnybiniai gyvūnai yra išdresuoti atlikti konkrečias užduotis asmenims, turintiems negalią. Tai gali būti gyvūnai vedliai, lydintys asmenis, turinčius regos sutrikimų, traukiantys neįgaliojo vežimėlį arba atnešantys nukritusius daiktus. Kartais vietoj termino „šuo“ pirmenybė yra teikiama terminui „gyvūnas“, siekiant apimti panašias funkcijas gebančių atlikti kitų rūšių gyvūnus. Pavyzdžiui, kai kur asmenims, turintiems negalią, atlikti kasdienes užduotis padeda tam tikslui išdresuotos kapucinių genties beždžionės. Tai taip pat gali būti tokie nusiraminti padedantys dresuoti gyvūnai, kaip papūgos, šešakai ir arkliai.

18. GESTŲ KALBA IR TARPTAUTINIAI ŽENKLAI

Gestų kalba įvairiose pasaulio šalyse yra skirtinga. Būna ispanų gestų kalba (angl. Mexican Sign Language, MSL), lietuvių gestų kalba (angl. Lithuanian Sign Language, LSL) ir t. t. Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Kanadoje, yra daugiau nei viena gestų kalba. Nurodydami konkrečias kalbas, turėtume didžiąja raide rašyti kiekvieną pavadinimo žodį.

Nėra tokio dalyko kaip tarptautinė gestų kalba, tačiau yra terminas „tarptautiniai ženklai“. Tarptautiniai ženklai yra tokia gestų forma, kuri yra pagrįsta sutartinių ženklų serija, naudojama susitikus kurtiesiems iš viso pasaulio. Todėl sakome, pavyzdžiui, kad Jungtinės Tautos teikia vertimą tarptautiniais ženklais, nevadinant jų kalba.

19. SILPNAREGYSTĖ ir AKLUMAS

Terminas „silpnaregystė“ arba „regos sutrikimai“ apima daugybę įvairių regos sutrikimų, tarp kurių aklumas yra tik vienas iš jų. Todėl šie terminai nėra laikomi sinonimais.